

A GÄVLEBORGI KÖNYVTÁRI PROPAGANDAKISÉRLET

A "Gävleborgsprojektet: teori och praktik" (*Biblioteksbladet*, 67. arg. 1982. 4.no. 63–77.p.) c. beszámoló jelentés alapján az ismertetést DAMOKOS KATALIN készítette.

A Gävleborgi városi-megyei könyvtárban elhatározták, hogy megpróbálják a könyvtár vonzáskörzetébe bevonni az egyébként nehezen megközelíthető embercsoportokat, például az iskolaelőkészítő óvodásokat, a művelődési otthonokba járó tizenéveseket, az üzemek dolgozóit stb. A kísérlet színhelye a 87 400 lakosú Gävle, valamint a közeli, több társközségből álló 13 700 lakosú Ovanaker volt. A kísérletsorozatot 1980 júliusától 1981 év végéig folytatták.

A kísérlet vezetői az ún. felkereső módszert választották, mert az ilyen típusú könyvtári propaganda hatása eddig még kevésbé volt ismert. A kísérlet egyébként az uppsalai egyetem 1965-ben alapított irodalomszociológiai tanszéke által kezdeményezett könyvtárszociológiai vizsgálatok sorába illeszkedik. Svédországban 1978-ban már sor került egy hasonló jellegű felmérésre, amikor a Södertälje Városi Könyvtár a helyi Saab-Scania üzemi könyvtár működését vizsgálta. A felmérés nagy érdeklődést keltett könyvtári körökben, ugyanis a munkahelyi könyvtárak Svédországban a helyi közművelődési könyvtárakhoz tartoznak, és néhány éve állami támogatást is kapnak az üzemi könyvtárak kifejlesztésére.

A "Gävleborgsprojekt"-et megtervező munkacsoportban a könyvtárosokon és kutatókon kívül a tanács közművelődési munkatársai, két könyvtárosképző főiskola, a kulturális tanács és a közművelődési könyvtári bizottság tagjai is részt vettek. A kísérlet költségeit a különböző állami bizottságok, az uppsalai egyetem irodalomszociológiai tanszéke viselték, a szükséges személyzetet és az anyagokat az érintett könyvtár biztosította. A különböző időpontokban végzett interjúk révén azt vizsgálták, milyen változásokra került sor a célcsoportok könyvtárhasználatában, de célkitűzésük volt, hogy a kihelyezett részlegek látogatóinak érdeklődését is felkeltsék a könyvtár iránt.

Svédországban a hetvenes évekig erőteljesen emelkedett a könyvtárhasználók száma, napjainkban viszont már egyre nehezebb új olvasókat szerezni. A kísérlet bebizonyította, hogy az ún. felkereső tevékenységgel új olvasókat is lehet szerezni, mert olyan csoportokat lehet így mozgósítani, akik egyébként nem jártak el könyvtárba. Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy a célcsoportok tagjait arra már nem lehetett rávenni, hogy a könyvtár szolgáltatásait a jövőben is igénybe vegyék.

Óvodások

A kísérletben 4 óvoda vett részt; a gyerekek pedig mind iskolaelőkészítősek, azaz hat évesek voltak. Ezt a kort alapvető fontosságúnak tekintik a gyerekkönyvtárak az

olvasóvá nevelésben. A gyerekkönyvtáraknak egyébként a kísérlettel függetlenül is jó kapcsolataik voltak az óvodákkal. A kísérlet az óvodai és az otthoni olvasás elősegítését kívánta szolgálni, de fontosnak tartották, hogy az egyébként nem olvasó szülőkkel is sikerüljön kapcsolatot teremteni. Annyi képeskönyv állt rendelkezésre, hogy minden gyerek hazavihetett egy-egy példányt; szülői értekezleten is ismertették a könyveket és négy hónapon keresztül az óvodában is és odahaza is intenzíven foglalkoztak a kijelölt könyvekkel. Két hétig olvastak egy-egy könyvet, utána egy hét szünetet tartottak, csak azután került sor a következőre. Közben az óvodásokat könyvtárlátogatásokra vitték, kölcsönzöjegyvet is adtak nekik. Külön látogatást szerveztek az óvónők számára, végül pedig a gyerekeket szüleikkel együtt hívták meg a könyvtárba. A kísérlet során öt könyvet dolgoztak fel. A gyerekek a könyvtártól tarka, rajzos prospektusokat is kaptak, amelyek más könyvekre és a könyvtárba járás lehetőségére hívták fel a figyelmüket. A kísérlet olyan sikerrel járt, hogy már tervezik a megismétlését, ezúttal pszichológus bevonásával, aki a gyerekek fejlődését fogja figyelemmel kísérni.

Tizenévesek

Felmérések szerint a 14–17 éves korosztály a kisiskolásokhoz viszonyítva sokkal kevesebbet olvas. Gyakran járnak viszont a művelődési házakba, ezért a kísérlet színhelyéül két gävlei művelődési házat választottak a kutatók. A házak vezetőivel folytatott előzetes megbeszélés után mindkét művelődési házba kisebb könyvgyűjteményeket vittek ki, ahonnan kölcsönözni is lehetett. A könyvek mellett természetesen színes propaganda anyagokat is elhelyeztek a könyvtárosok, amelyben a közeli könyvtárak szolgáltatásaira hívták fel a figyelmet. A kísérlet megkezdése előtt és befejezése után is interjúkat készítettek a fiatalokkal az olvasási szokásaikról. A vizsgálat igazolta, hogy az otthoni környezet milyen erősen befolyásolja a gyerekek olvasási szokásait. Az egyik művelődési ház olyan környéken van, ahova értelmiségi szülők gyerekei járnak; itt az olvasó gyerekek aránya 60%, a könyvtárlátogatóké 55% volt. Ugyanakkor a másik helyen, ahová főleg bérházakban lakó, nem értelmiségi foglalkozású szülők gyerekei járnak, az olvasók és a könyvtárlátogatók száma 40–40% volt a kísérlet kezdetekor.

A könyvek megjelenését a fiatalok is és a művelődési ház munkatársai is örömmel fogadták, s megállapították, hogy a művelődési ház a jelenleginél sokkal nagyobb szerepet tölthet be e korosztály olvasóvá nevelésében.

Munkahelyi könyvtárak

A közművelődési könyvtárak korlátozott anyagi lehetőségeik miatt nem tudnak minden üzemet saját munkahelyi könyvtárral ellátni. Ezért a kísérletben a munkahelyi könyvtárak működésének vizsgálata mellett azt is felmérték, hogy egy adott, kihelyezett gyűjteményrész megfelelő időközönkénti cseréje betölti-e az üzemekben a munkahelyi könyvtár szerepét. Három állandó könyvtárral és két kihelyezett könyvtári gyűjteménnyel

rendelkező munkahelyet vizsgáltak meg. Az üzemekben 100–350 fő között volt a dolgozók száma. A megkérdezettek 90%-a mindennap olvas napilapot, 45%-a naponta vagy két-naponta olvas hetilapot, ill. folyóiratokat. Az üzemek között eltérés inkább a könyvolvasási szokásokban mutatkozott. Az egyik üzemben 10%, a másik helyen 25% és a harmadik üzemben is 25%-uk mondta magát rendszeres olvasónak. 15–30% könyvet egyáltalán nem olvas; keveset olvas 8–26%. A másik két üzemben 15 és 20% volt a rendszeres könyvtárlátogatók aránya.

Összehasonlításképpen a legújabb svédországi vizsgálatok szerint a lakosságnak 40%-a legalább évente egyszer elmegy a közművelődési könyvtárba. A vizsgált üzemekben 33 és 62% között mozgott azok aránya, akik legalább évente egyszer könyvtárba mennek.

Azon a két helyen, ahol időszakos munkahelyi könyvtárakat állítottak fel, propagandaanyagokkal, könyvkiállításokkal, hetenként tartott könyvismertetésekkel hívták fel a könyvtárra a figyelmet. Az egyik üzemben még finn és szerbhorvát nyelvű műveket is kölcsönöztek. A kísérlet során számos, eredetileg nem olvasót sikerült elindítani az olvasóvá válás útján. Összesen 100 nemolvasóból negyvenen már legalább egyszer kölcsönöztek a munkahelyen.

A könyveket az étkezde közelében helyezték el, a dolgozók az ebédszünet alatt lapozgathatnak, kölcsönözhetnek is.

Az időszakos könyvtárral szemben az volt a legfőbb kifogás, hogy néhány hónap túl rövid idő ahhoz, hogy rögződjék az olvasás szokása. Ugyanakkor az eredetileg keveset olvasó csoportoknál a könyvtár időszakos eltűnése nem vezetett az olvasási kedv visszaeséséhez.

Ott, ahol már hat éve működött munkahelyi könyvtár, az olvasók 30%-a vallotta, hogy azóta ritkábban jár a közművelődési könyvtárba. Új munkahelyi könyvtárak esetében ez az arány 15%-os. Viszont alacsony azoknak a száma, akik a munkahelyi könyvtárat is és a közművelődési könyvtárat is használják.

Összefoglalva megállapítható, hogy csak költséges módszerekkel lehet új olvasókat szerezni. A legolcsóbb módszer a tömegkommunikációs eszközökkel való együttműködés, a leghatékonyabb pedig még mindig a beszéd, a személyes ajánlás, amit azonban célszerű nyomtatott propagandaanyagokkal és könyvkiállításokkal kiegészíteni.